

2 राजनाथसिंहः उत्तराखण्ड-राज्यस्य हल्द्वानी-नगरे राज्यसर्वकारस्य चतुर्वर्षीयानां पूर्ववसरे आयोजितं कार्यक्रमं संबोधितवान्

3 HP BUDGET - 'कृषक-आयोगस्य' सङ्घटनम् भविष्यति, हरिद्वारयाः समर्थनमूल्यं १५० रूप्यकाणि कर्तुं घोषणा

4 महर्षिपाणिनिसंस्कृतवैदिकविश्वविद्यालये सम्पातदिवसस्यावसरे दिक्साधन-पलभासाधनयोः प्रायोगिकमध्ययनम्

निर्वाचन-आयोगेन मतदातृ-सूच्यां मतदातृणां समावेशनम् अथवा बहिष्करणम् इत्येतैः सम्बद्धाः याचिकाः श्रोतुं पश्चिमबङ्गालराज्ये ऊनविंशति याचिका-न्यायाधिकरणानि निर्मितानि

भारतस्य निर्वाचन आयोगेन (ई. सी. आई.) इत्यनेन राज्ये विशेष-गहन संशोधनस्य (एस. आई. आर.) अभ्यासस्य अंशरूपेण मतदातृ-सूच्यां मतदातृणां समावेशनम् अथवा बहिष्करणम् इत्येतैः सम्बद्धाः याचिकाः श्रोतुं पश्चिमबङ्गालराज्ये ऊनविंशति याचिका-न्यायाधिकरणानि निर्मितानि। निर्वाचन आयोगः अवदत् यत् सर्वोच्चन्यायालयस्य अस्य वर्षस्य मार्च-मासस्य दशमे दिनाङ्के प्रसारितस्यादेशस्य अनुगुणं, कलकत्ता उच्चन्यायालयस्य मुख्यन्यायाधीशेन कृतं अनुशंसया च अयं निर्णयः स्वीकृतः। अस्मिन् उक्तं यत्, ऊनविंशति न्यायाधिकरणेषु एकस्य नेतृत्वं पूर्वमुख्यन्यायाधीशः टी.एस. शिवगनम् करिष्यति, अवशिष्टस्य नेतृत्वं पूर्व-उच्चन्यायालयस्य न्यायाधीशाः करिष्यन्ति, येषु प्रदीप्तः रे, तपेन सेनः च अस्ति।

भाजपेति दलेन केरलम् राज्यस्य आगामि विधानसभानिर्वाचनया एकादशप्रत्याशिनां तृतीयासूचिः प्रसारिता

भाजपेति दलेन केरलम् राज्यस्य आगामि विधानसभानिर्वाचनया एकादश प्रत्याशिनां तृतीया सूचिः प्रसारिता। कोवलम्-विधानसभाक्षेत्रात् टी. एन. सुरेशः, पीरुमाडे-क्षेत्रात् वी. रथीशः, मावेलिककारा-क्षेत्रात् अजीमोनः, अरुविककारा-क्षेत्रात् विवेक गोपनः, चवरा-क्षेत्रात् के. आर. राजेशः च दलस्य प्रत्याशि भविष्यति। प्रत्याशिनां नामानि भाजपा-केन्द्रीय निर्वाचन-समित्या निर्णितानि। केरलस्य चत्वारिंशदधिकैक-शतासनानां विधानसभायाः मतदानं अप्रैल-मासस्य नवमे दिनाङ्के भविष्यति, मतानां गणना मई-मासस्य चतुर्थे दिनाङ्के भविष्यति।

राष्ट्रपतिः डोनाल्ड ट्रम्पः अवदत् यत् सः इरान्-देशस्य विरुद्धं सैन्यकार्याचरणान् समापयितुं विचारयति

हिमसंस्कृतवार्ताः - अमेरिकादेशस्य राष्ट्रपतिना डोनाल्ड ट्रम्पेन उक्तं यत् सः इरान्-देशस्य विरुद्धं सैन्यकार्याचरणान् समापयितुं विचारयति। ट्रम्पः सोशल इत्यत्र एकस्मिन् लेखे ट्रम्पः अवदत् यत्, ते सैन्यकार्याचरणे स्वलक्ष्यं साधयितुम् अतीव समीपे सन्ति, अतः मध्यपूर्वदेशे सैन्यप्रयासानां परिसमाप्तिं कर्तुं चिन्तयन्ति। तस्य सन्देशः अधुना पर्यन्तं

प्रबलतमं सङ्केतम् आसीत् यत् सः फरवरी अष्टाविंशति दिनाङ्कात् आरब्धा शत्रुता शीघ्रमेव समापयितुं सज्जः स्यात्। फरवरी-मासस्य अष्टाविंशति दिनाङ्के अमेरिका-इजरायल-देशयोः आक्रमणानां प्रतिक्रियारूपेण इरान-देशस्य तीव्र आक्रमणावधौ ट्रम्पस्य इदं वक्तव्यम् आगतम्। संयुक्तराज्यामेरिकाया सम्प्रति समुद्रे विलम्बितस्य इरानस्य तैलस्य विक्रयणाय अनुमतिः प्रदत्ता त्रिंशत्-दिनेभ्यः प्रतिबन्धात् मुक्तः घोषणापि कृता। अमेरिकादेशस्य वित्तसचिवः स्कॉट् बेसेण्ट् इत्येषः अवदत् यत् अस्य निर्णयस्य उद्देश्यम् अस्ति यत् पूर्वमेव उपलभ्यमानानां तैलापूर्तिं मुक्तं कृत्वा वैश्विकापणं शीघ्रमेव स्थिरं करणीयम्।

प्रधानमन्त्रिणा नरेन्द्रमोदिना इरान्-देशस्य राष्ट्रपतिना डा. मसूद् पेज़ेशकियन् इत्यनेन सह वार्तालापं कृत्वा ईद-नौरोज-पर्वयोः च शुभाशयाः प्रदत्तवान्

प्रधानमन्त्रिणा नरेन्द्रमोदिना इरान्-देशस्य राष्ट्रपतिना डा. मसूद् पेज़ेशकियन् इत्यनेन सह वार्तालापं कृत्वा ईद-नौरोज-पर्वयोः

च शुभाशयाः प्रदत्तवान्। अयं उत्सवकालः पश्चिम एशियायां शान्ति, स्थिरतां, समृद्धिं च आनयति इति उभौ नेतारौ आशां प्रकटितवन्तौ। सामाजिकान्तर्जातीये सन्देशे प्रधानमन्त्री श्रीमोदी, अस्मिन् क्षेत्रे महत्त्वपूर्ण-मूलसौकर्याणां उपरि आक्रमणस्य निन्दाम् अकरोत् येन वैश्विक आपूर्तिशृङ्खलाः च बाधिताः भवन्ति। इरान्-देशे भारतीयनागरिकाणां सुरक्षायै इरान्-देशस्य निरन्तरसमर्थनस्य श्रीमोदी प्रशंसाम् अकरोत्।

राष्ट्रपतिपदासीनया मुर्मुः वर्यया स्वीया उत्तरप्रदेशस्य त्रिदिवसीया यात्रा

उत्तरप्रदेशस्य प्रवासस्य तृतीये तथा अन्तिमे दिने राष्ट्रपतिः द्रौपदी मुर्मुः मथुरा जनपदस्य गोवर्धने दानघाटी-देवालयं गत्वा प्रार्थनां कृतवती। देहलीं प्रत्यागमनात् पूर्वं राष्ट्रपतिः पारम्परिकं गोवर्धन-प्रदक्षिणाम् अपि अकरोत्।

अवधेयं यत् राष्ट्रपतिपदासीनया मुर्मुः वर्यया स्वीया उत्तरप्रदेशस्य त्रिदिवसीया यात्रा गुरुवासरे अयोध्यायां श्रीराम-जन्मभूमि-मन्दिरस्य दर्शनेन सह आरब्धा। ततः परं सा इस्कान्-मन्दिरे, वृन्दावने प्रेम-मन्दिरे च पूजार्चनां च कृतवती।

देशस्य विभिन्नेषु भागेषु ईद-उल-फितर-उत्सवः आचरितः, राष्ट्रपतिः, उपराष्ट्रपतिः, प्रधानमन्त्री च जनानां कृते शुभाशयाः प्रेषितवन्तः

देशस्य विभिन्नेषु भागेषु ईद-उल-फितर-उत्सवः आचरितः। अयं उत्सवः रमजान् इत्यस्य उपवास-मासस्य परिसमाप्तिं सूचयति। अस्मिन् अवसरे पारम्परिकवस्त्राणि धारयन्तः श्रद्धालवः ईदगाह-स्थलेषु, मस्जिदेषु च प्रार्थनां कुर्वन्ति। ते परस्परं अभिवादानं कुर्वन्ति स्वीकुर्वन्ति च, मथुराणि निवेदयन्ति, शुभाशयाः च ददति। राष्ट्रपतिः द्रौपदी मुर्मुः, उपराष्ट्रपतिः सी. पी. राधाकृष्णन् वर्यः, प्रधानमन्त्री नरेन्द्रमोदी च अद्य ईद-उल-फितर इत्यस्य अवसरे जनानां कृते शुभाशयाः प्रेषितवन्तः।

नवरात्रिविशेषः कृष्णान्डेति चतुर्थकम्

सुरासम्पूर्णकलशं रुधिराप्लुतमेव च। दधाना हस्तपद्माभ्यां कृष्णान्डा शुभदास्तु मे॥

अमृत से परिपूर्ण कलश और रक्त से आप्लुत कलश को अपने कमल के समान हाथों में धारण करने वाली माँ कृष्णान्डा मेरे लिए शुभदायी हों।

२. उपासना मंत्र (Upasana Mantra)

या देवी सर्वभूतेषु माँ कृष्णान्डा रूपेण संस्थिता। नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः॥

हिमसंस्कृतवार्ताः हिमसंस्कृतवार्तापत्रस्य एकवर्षस्य सदस्यता १०० ₹

One year subscription to the daily Sanskrit newspaper is Only 100 Rupees To subscribe, text us a message saying hello on the number below.

7876636263

सूचना- हिमसंस्कृतवार्ताः दैनिकपत्रे व्याकरणत्मक-अशुद्धीनां कृते, राजनैतिक-सांस्कृतिकविचारणाञ्च कृते सम्बद्धाः पत्रकाराः लेखकाश्च उत्तरदायिनः भविष्यन्ति

कार्यालयः हिमसंस्कृतम्, प्रकाशनम् जसनां कोटला तहसीलपारसस्य समुच्चै कस्वा कोटला जिला कांगडा हि.प्र. पत्रव्यवाहकसङ्केतः-१७७१११ सङ्केतः-प्रबन्धनिदेशिका- सिवानी वार्मा हिमसंस्कृतम्

HP BUDGET- हिमाचल-सर्वकारेण दिव्याङ्गनां पैशनराशि: वर्धिता, अधुना प्रतिमासं १७०० न, प्राप्स्यन्ति एतावन्ति रुप्यकाणि

हिमसंस्कृतवार्ता:- शिमला।

हिमाचलप्रदेशसर्वकारेण सामाजिकसुरक्षां सुदृढं कर्तुं महत्त्वपूर्णं पदं वर्धयता दिव्याङ्गनां कृते पैशनराशि (Pension) १७०० रुप्यकेभ्यः वर्धयित्वा प्रतिमासं ३,००० रुप्यकाणि कर्तुं घोषणा कृता। मुख्यमन्त्री सुखविन्दरसिंहसुक्खु-महोदयः शनिवासरे स्वकीये आयव्ययक-भाषणे विविधानां उपक्रमाणां घोषणाम् अकरोत्। सः अवदत् यत् स्वास्थ्य- रक्षा- साहाय्यस्य दिशि एकं बृहत् पदं स्थापयता सर्वकारः मानसिकरोगिणां (Psychotropic) कृते 'पुनर्वासगृहाणि' स्थापयिष्यति। एतदतिरिक्तं दिव्याङ्ग-छात्राणां कृते छात्रावास-सुविधानां विस्तारः करिष्यते, यस्मिन् सुन्दरनगरक्षेत्रे एका विशिष्टा सुविधा विस्तारं प्राप्स्यति। सः अकथयत् यत् महिलानां आर्थिकस्वतन्त्रतां प्रवर्धयितुं 'मुख्यमन्त्री- महिला-सशक्तिकरण-योजना' इति नाम्ना नूतना योजना

आरभ्यते। अपि च सामाजिक-साहाय्य-आरम्भस्य अन्तर्गतं 'मुख्यमन्त्री-कन्यादान-योजना' इत्यस्य नाम परिवर्तितं कृत्वा 'मुख्यमन्त्री- शुभविवाह- योजना' इति कृतम्, यस्याम् आङ्गनावाडी-केन्द्राणां माध्यमेन ५१,००० रुप्यकाणां वित्तीय-साहाय्यं प्रदास्यते। मादकद्रव्याणां (Nasha) वर्धमानं भयं दृष्ट्वा सर्वकारः पूर्णप्रदेशे 'कोटल-भरड़' (सिरमौरः) व्यसनमुक्तिकेन्द्रस्य स्तरे अन्यानि केन्द्राणि स्थापयितुं योजनां रचयति।

आयव्ययके (Budget) मादकद्रव्याणां तस्करी- प्रकरणेषु (Chitta) किशोराणां संलिप्ततां प्रति चिन्ता प्रकटीकृता, तेषां कृते 'अवलोकन- विशिष्ट- गृहाणि' (Observation Homes) स्थापयितुं कोटिद्वयं रुप्यकाणि आवण्टितानि। बाल-कल्याण-आधारभूत-संरचना अपि सुदृढा भविष्यति, यदर्थं कुल्लू- टुटीकाण्डी- मशोबरा-कोटलभरड़ इत्यादिषु बाल-देखभाल-संस्थानेभ्यः कोटिद्वयं रुप्यकाणि निर्धारितानि। परित्यक्ताभ्यः विच्छिन्नविवाहाभ्यः (Divorced) महिलाभ्यः च विशेषः प्रबन्धाः कृताः, येषु तासां तासां सन्ततीनां च कृते वित्तीय-शैक्षणिक-साहाय्यं सम्मिलितं वर्तते। भारतीय- प्रौद्योगिकी- संस्थानं (IIT), भारतीय-प्रबन्धन- संस्थानं (IIM) तथा राष्ट्रिय- विधि-विश्वविद्यालयः (NLU) इत्यादिषु प्रमुखसंस्थानेषु प्रवेशाय प्रशिक्षणाय च साहाय्यं प्रदास्यते। आहत्य सामाजिक-सुरक्षा- महिला- सशक्तिकरण- क्षेत्राय १,०४५ कोटिरुप्यकाणां बजट-आवन्तं कृतम्, यत् सर्वकारस्य समावेशी-कल्याण-दृष्टिं सूचयति।

राजनाथसिंहः उत्तराखण्ड-राज्यस्य हल्द्वानी-नगरे राज्यसर्वकारस्य चतुर्वर्षाणां पूर्णवसरे आयोजितं कार्यक्रमं सम्बोधितवान्

केन्द्रीय-रक्षामन्त्री राजनाथसिंहः अवदत् यत्, विश्वं सङ्घटकाले अस्ति, यत्र अनेकेषु देशेषु संघर्षाः प्रचलन्ति। सः अवदत् यत् पश्चिम-एशियायां प्रचलिताः आक्रमणाः न केवलं भारतस्य अपितु सम्पूर्णस्य विश्वस्य कृते चिन्तायाः विषयाः सन्ति। पश्चिम एशियादेशे वर्तमान-संघर्षात् उद्भूतस्य ऊर्जा-खाद्य-सङ्घटकालस्य विषये सः अवदत् यत् प्रधानमन्त्रिणः नरेन्द्र मोदिनः नेतृत्वे देशः एतादृशात् सङ्घटात् सुरक्षितः अस्ति। सः उत्तराखण्ड-राज्यस्य हल्द्वानी-नगरे राज्यसर्वकारस्य चतुर्वर्षाणां पूर्णवसरे आयोजिते कार्यक्रमे सम्बोधयन् आसीत्। श्रीसिंहः अवदत् यत्, भारतम् अस्मिन् विषये स्पष्टं स्थितिं स्वीकृतवान् अस्ति, यत् संवादस्य कूटनीतेः च माध्यमेन समाधानम् अन्वेष्टितव्यम्।

भूपेन्द्र यादवः अन्ताराष्ट्रिय-वन-दिवसस्य अवसरे देहरादून-नगरे द्विदिवसीय-राष्ट्रिय-कार्यशालायाः उद्घाटन सत्रं सम्बोधितवान्

केन्द्रीय-पर्यावरण-वन्यक्रतुदशा-परिवर्तन-मन्त्री भूपेन्द्र यादवः देशस्य विकासाय अर्थव्यवस्थायाः पर्यावरणस्य च मध्ये सन्तुलित-वृष्टिकोणस्य आवश्यकतायाः विषये अवधानं प्रदत्तवान्। अन्ताराष्ट्रिय-वन-दिवसस्य अवसरे देहरादून-नगरे द्विदिवसीय-राष्ट्रिय-कार्यशालायाः उद्घाटन सत्रं सम्बोधयन् सः अवदत् यत् एतत् सन्तुलनं प्राप्तुं विज्ञान-आधारित-वृष्टिकोणस्य आवश्यकता वर्तते।

भारत-ऋतु-विभागेन ओडिशा-पश्चिमवङ्ग-प्रदेशयोः, सिक्किम-प्रदेशस्य च कृते नारङ्ग-संचेतना प्रदत्तास्ति

भारत-ऋतु-विभागेन (आई. एम. डी.) इत्यनेन ओडिशा-पश्चिमवङ्ग-प्रदेशयोः, सिक्किम-प्रदेशे च ओलावृष्ट्या सह मेघगर्जनस्य कृते नारङ्ग-वर्षाया संचेतना प्रदत्तास्ति। छत्तीसगढ-राज्ये, कर्णाटके, आन्ध्रप्रदेशे च मेघवृष्टेः, विद्युत्-स्खलनस्य च पूर्वानुमानम् अपि विभागेन कृतम्। अग्रिमेषु दिनद्वयेः पूर्वोत्तरराज्येषु अपि एतादृशैः स्थितेः अपेक्षास्ति। एतदतिरिच्य, केरलम्-माहे-प्रदेशयोः उष्ण-आर्द्र-ऋतोः सम्भावना विद्यते।

HP BUDGET- डेयरी-क्षेत्रस्य विकासाय सर्वकारेण अनेकाः घोषणाः कृताः, दुग्ध-क्रय-मूल्ये च महती वृद्धिः

Milk) मूल्यमापि १ रुप्यकाणि वर्धयित्वा ६१ रुप्यकतः ७० रुप्यकाणि प्रति-सेटकं निर्धारितम्। अस्य निर्णयस्य मुख्योद्देश्यं कृषकेभ्यः उत्तमं लाभं प्रदातुं, मध्यस्थानां शोषणं न्यूनीकर्तुं वर्तते। सर्वकारेण एतदपि घोषितं यत् उच्च- गुणवत्तायुक्ताय देशी- नस्ल- आधारित- दुग्धाय राज्य- दुग्ध- सङ्घ- माध्यमेन १०० रुप्यकाणि प्रतिसेटकं दरं प्रदास्यते। अनेन कृषकाः 'प्रीमियम' दुग्ध-उत्पादनं प्रति प्रेरिताः भविष्यन्ति।

आधारभूत-संरचना साहाय्यं च

दुग्ध-सङ्ग्रहण-व्यवस्थां सुदृढं कर्तुं डेयरी- समितिभ्यः वाहनानि उपलब्धानि भविष्यन्ति। डेयरीक्षेत्रे निजी-सहभागितां प्रवर्धयितुं विभागीय- योजनासु ६५ प्रतिशतं 'पूँजीगत-साहाय्यं' (Capital Subsidy) प्रदास्यते। एतदतिरिक्तं दुग्धे प्राप्यमाणं 'डीबीटी' (Direct Benefit Transfer) प्रोत्साहनं ३ रुप्यकतः वर्धयित्वा ६ रुप्यकाणि प्रति-लीटरं कृतं, येन वित्तीय-साहाय्यं साक्षात् कृषकाणां बैंङ्क-खातेषु प्राप्स्यति।

चारक-समुदायाय ऊर्ण-अर्थव्यवस्थाये च निर्णयः-

सर्वकारः पशुपालक-समुदायेभ्यः, विशेषतः 'गद्दी' समुदायाय कल्याणकारी-योजनाः आरभते। गद्दी- नस्ल-धान- अजा- मेषाणां पालनाय पारम्परिक- रोजगारं सहाय्यं प्रदास्यते। यायावर-चारकाणां साहाय्याय जल-स्रोतासां 'जियो-टैगिंग' (Geo- tagging) अपि करिष्यते। ऊर्ण-अर्थव्यवस्थायाः (Wool Economy) विकासाय सर्वकारेण २ कोटिरुप्यकाणां 'बाजार- स्थिरीकरण-कोषस्य' प्रस्तावः कृतः तथा च ऊर्णस्य (Wool) कृते १०० रुप्यकाणि प्रति- किलोग्रामं 'समर्थन-ऋमूल्यं' घोषितम्। पशुपालन- डेयरी- सेवाभ्यः आहत्य ४२७ कोटिरुप्यकाणां राशिः व्ययिष्यते।

हिमसंस्कृतवार्ता:- शिमला।

हिमाचलप्रदेशसर्वकारेण डेयरी-गतिविधीनां सुदृढीकरणाय विविधानां उपायानां घोषणया सह दुग्ध-क्रयमूल्ये (Milk Purchase Price) महती वृद्धिः कृता अस्ति। सर्वकारेण दुग्ध-उत्पादनाय विशेष-प्रोत्साहनराशेः अपि घोषणा कृता। मुख्यमन्त्री सुखविन्दरसिंहसुक्खु-महोदयः शनिवासरे राज्य-विधानसभायाम् अवदत् यत् राज्ये प्रायः लक्षद्वयं (२,००,०००) जनाः डेयरी- क्षेत्रेण सह सम्बद्धाः सन्ति। विगतपञ्चवर्षेषु दुग्ध-उत्पादनं ४ कोटि-लीटरतः वर्धित्वा प्रायः ५० कोटि-लीटर-पर्यन्तं जातम्। यत् अस्मिन् क्षेत्रे वर्धमानां सहभागितां सुदृढं आधारभूत-संरचनां च दर्शयति।

दुग्ध-क्रय-मूल्ये ऐतिहासिक-वृद्धिः

राज्यसर्वकारेण कृषकाणां लाभाय एकस्मिन् महत्त्वपूर्णं निर्णये धेनु-दुग्धस्य (Cow Milk) क्रय-मूल्यं १० रुप्यकाणि वर्धयित्वा ५१ रुप्यकतः ६१ रुप्यकाणि प्रतिसेटकं कृतम्। तथैव महिषी- दुग्धस्य (Buffalo

HP BUDGET- 'कृषक-आयोगस्य' सङ्घटनम् भविष्यति, हरिद्रायाः समर्थनमूल्यं १५० रुप्यकाणि कर्तुं घोषणा

हिमसंस्कृतवार्ता:- शिमला।

हिमाचलप्रदेशसर्वकारः राज्यस्य कृषकाणां उत्पादानां विक्रये आगच्छन्तीनां समस्यानां समाधानाय एकस्य 'कृषक-प्रत्याभूति-आयोगस्य' (Kisan Guarantee Commission) सङ्घटनं करिष्यति। एतदतिरिक्तं सर्वकारेण कृषकाणाम् आयं वर्धयितुम् एकं बृहत् पदं स्थापयता हरिद्रायाः (हल्दी) न्यूनतम-समर्थन-मूल्ये (MSP) प्रति-किलोग्रामं ६० रुप्यकाणां महत्त्वपूर्णां वृद्धिं घोषितवती। अधुना हरिद्रायाः समर्थनमूल्यं १० रुप्यकेभ्यः वर्धयित्वा १५० रुप्यकाणि प्रति-किलोग्रामं कृतम् अस्ति। अनेन सहैव आर्द्रकस्य कृते अपि ३० रुप्यकाणि प्रति-किलोग्रामं न्यूनतम-समर्थनमूल्यं निर्धारितं, येन विभिन्नजनपदानाम् आर्द्रक-उत्पादकेभ्यः मूल्यस्य आध्यासनं प्राप्स्यति। राज्यसर्वकारेण उद्यान-सम्बद्धक्षेत्राणां सुदृढीकरणाय अन्याः घोषणाः अपि कृताः। बीज-उत्पादनाय ५,००० रुप्यकाणां साहाय्यराशिः (Subsidy) प्रदास्यते तथा उद्यान-उपकरणानां क्रयणे ५०

प्रतिशतं साहाय्यं भविष्यति। सर्वकारः वृक्षारोपण-सामग्रीणां (Planting material) उन्नतये अपि ध्यानं ददाति, यदर्थं १९२ कोटिरुप्यकाणां उद्यान-योजनान्तर्गतं नूतनाः उच्च-गुणवतायुक्ताः प्रजातयः (Varieties) उपलब्धाः भविष्यन्ति। एतदतिरिक्तं फल-पादपानां वितरणाय अधुना यावत् ३३० कोटिरुप्यकाणि व्ययितानि सन्ति। मंडीजनपदस्य हराबाग-क्षेत्रे १२ कोटिरुप्यकाणां व्ययेन एकं 'टेक्नो-इन्क्यूबेशन-केन्द्रम्' स्थाप्यते। अनेन सह कृषकान् उच्चमूल्य-सस्यानां प्रति प्रेरयितुं एकं 'सस्य-विविधीकरण-केन्द्रम्' (Crop Diversification Centre) अपि निर्मास्यते। सस्यकर्तनान्तरं प्रबन्धनसुविधाः सुदृढाः भविष्यन्ति, सङ्गठित-उद्यान-उत्पादन-विपणनयोः (Marketing) प्रवर्धनाय प्रायः २०० क्लस्टर (Clusters) विकसिताः भविष्यन्ति।

राज्यसर्वकारेण उद्यानानां प्रबन्धनाय ६५ कोटिरुप्यकाणि आबंटितानि, उद्यान-गतिविधीनां विस्ताराय च अतिरिक्तं ६ तः ८ कोटिरुप्यकाणां प्रस्तावः अस्ति। एताः घोषणाः सस्य-विविधीकरणं, मूल्यसंवर्धनं, कृषकेभ्यः उचित-मूल्यप्रदानं प्रति सर्वकारस्य विशेष-ध्यानं दर्शयन्ति। इदं विशेषरूपेण उद्यान-क्षेत्राय महत्त्वपूर्णं वर्तते, यत् राज्यस्य ग्रामीण-अर्थव्यवस्थायां प्रमुखां भूमिकां निर्वहति।

HP BUDGET- महिलानां कृते मुद्राङ्क-शुल्के (Stamp Duty) न्यूनता, राजस्व-प्रशासने च क्रान्तिकारिणः परिष्काराः

हिमसंस्कृतवार्ता:-

हिमाचलप्रदेशस्य मुख्यमन्त्री सुखविन्दरसिंहसुकुम्भमहोदयः प्रस्तुतस्य राज्य-आयव्ययकस्य (Budget) माध्यमेन महिलानां कृते मुद्राङ्क-शुल्के (Stamp Duty) महतीं न्यूनताम् अघोषयत्। अनेन सहैव भूमेः स्वामित्व-अभिलेखस्य (Documentation) प्रक्रियायाः सरलीकरणे अपि बलं दत्तवान्। सर्वकारेण महिलासु सम्पत्ति-स्वामित्वं प्रवर्धयितुं तासां नाम्ना भू-पञ्जीकरणे मुद्राङ्क-शुल्के चतुःप्रतिशतं (४%) न्यूनता कृता अस्ति। इयं सवलत् (छूट) अधुना एककोटि-रुप्यकाणां सम्पत्ति-व्यवहारे प्रयोक्तुं शक्यते, या पूर्वम् अशीति-लक्ष (८०) रुप्यकाणां सीमायाम् आसीत्। अस्मिन् परिवर्तनेन सह महिलाभ्यः अधुना अष्ट-प्रतिशतस्य स्थाने केवलं चतुःप्रतिशतं अपकर्ष-दरं दातव्यं भविष्यति। अनेन महिलानां वित्तीय-सुरक्षा सुदृढा भविष्यति।

'सम्पत्ति-पत्रस्य' (Property Card) घोषणा
मुख्यमन्त्रिणा भू-स्वामिनां कृते 'सम्पत्ति-पत्रम्' (Property Card) प्रदातुं घोषणा कृता, येन जनाः स्वभूमेः स्वामित्व-

सत्यापनाय क्लिष्ट-प्रक्रियाभ्यः मुक्ताः भवेयुः। सः अवदत् यत् भू-अभिलेखान् समये प्रदातुं तथा भू-विवादान् शीघ्रं समाधातुं निर्देशाः निर्गताः सन्ति।

राजस्व-प्रशासने परिष्काराः

मुख्यमन्त्रिणा राजस्व-प्रशासने परिष्काराणां चर्चा कुर्वन् उक्तं यत्-भू-नामान्तरणं (Mutation) अधुना पञ्जीकरणेन सहैव भविष्यति, येन वर्षानुवर्षं प्रचलन् विलम्बः समाप्तः भविष्यति। प्रलम्बित-नामान्तरण-प्रकरणानां शीघ्र-निवारणाय एकः 'पायलट-प्रकल्पः' अपि आरम्भ्यते। प्रणालीं सुदृढं कर्तुं सर्वकारेण पूर्वमेव ६२३ पटवारी-पदानां भर्ती-प्रक्रिया आरम्भा अस्ति।

स्वामित्व-पत्रस्य लाभः आपदा-साहाय्यं च-

सः अकथयत् यत् 'स्वामित्व-पत्रस्य' (Property Card) माध्यमेन सम्पत्ति-व्यवहारे सरलता भविष्यति, भू-स्वामिभ्यः 'बैङ्क-ऋणं' सुलभतया प्राप्स्यति, यतः सत्यापित-अभिलेखैः विवादाः न्यूनाः भविष्यन्ति। सर्वकारेण आपदा-प्रभावितेभ्यः परिवारेभ्यः गृहनिर्माणार्थम् अष्ट-लक्ष (८,००,०००) रुप्यकाणां वित्तीय-साहाय्यस्य घोषणा कृता। पूर्वम् इयं राशिः ७.५० लक्ष-रुप्यकाणि आसीत् (या १ लक्षतः वर्धिता आसीत्)। ग्रामीण-आजीविकायै कौशलविकासाय च प्रोत्साहनराशिः अपि घोषणा कृता।

रेल-परियोजनायाः विलम्बे सांसद-अनुरागठाकुरस्य कोपः; हिमाचल-पञ्जाब-सर्वकारौ उत्तरदायिनौ

हिमसंस्कृतवार्ता:- ऊना। पूर्व-केन्द्रीयमन्त्री, लोकसभासांसदः अनुराग ठाकुरः हिमाचलप्रदेशं प्रभावितां कुर्वत्याः नङ्गल-ऊना-तलवाड़ा-मुकेरियां इति नूतन-ब्रॉडगेज-रेलमार्ग-परियोजनायाः विलम्बे गम्भीरां चिन्तां प्रकटितवान्। सः अस्य विलम्बस्य मुख्यकारणं हिमाचल-पञ्जाब-सर्वकारयोः असहयोगं मन्यते। सः अवदत् यत् एतयोः राज्ययोः अपर्याप्त-सहयोगकारणात् इयं सामरिक-दृष्ट्या महत्त्वपूर्णा आधारभूत-संरचना बाधिता भवति। सांसदेनोक्तं यत् रेल-मन्त्रालयेन स्वकीये लिखित-उत्तरे स्पष्टं कृतं यत् भू-अधिग्रहणस्य न्यूनता, प्रलम्बिताः वैधानिकाः स्वीकृतयः तथा आवश्यक-भूमि-हस्तान्तरणे विलम्बः निर्माणकार्यस्य प्रगतिं व्ययं च द्वयमपि प्रभावितां कुर्वन्ति। सः सूचितवान् यत् नङ्गल-डैम-ऊना-अन्दौरा-दौलतपुरचौक खण्डस्य कार्यं सफलतापूर्वकं सम्पन्नं, 'वन्दे भारत' सद्शानि रेल-यानानि अपि अन्दौरा-पर्यन्तं प्रचलन्ति। परन्तु दौलतपुर-चौक-कारटोली-तलवाड़ा खण्डे कार्यस्य गतिः अतीव मन्दा अस्ति। सम्पूर्ण-कॉरिडोर-कृते आवश्यकी २७८ हेक्टेयर् भूमौ अधुना यावत् केवलं १८९ हेक्टेयर् भूमेः एव अधिग्रहणम् अभवत्, येन इयं परियोजना प्रशासनिक-विलम्बस्य सम्मुखी जाता।

परियोजनायाः वर्तमाना स्थितिः- अनुरागठाकुरः अवदत् यत् कारटोली-तलवाड़ा खण्डे केवलं २५ प्रतिशतं कार्यं पूर्णं जातं, यदा तु तलवाड़ा-मुकेरियां खण्डे प्रमुख-सेतु-निर्माणं ७० प्रतिशतं पूर्णमस्ति। तथापि होशियारपुर-जनपदे १३२ हेक्टेयर् वन-भूमेः मार्गपरिवर्तनं ('डायवर्जन') सम्बद्धाः विषयाः प्रलम्बिताः सन्ति। सः बलं दत्त्वा अवदत् यत् इयं रेल-पट्टिः केवलं क्षेत्रीय-संपर्क-परियोजना नास्ति, अपितु राष्ट्रिय-महत्त्वस्य एकः रणनीतिक-विकल्पः अस्ति, यः पठानकोट-जम्मू मार्गस्य विकल्पं प्रदास्यति तथा च पञ्जाबस्य कान्डीक्षेत्रं हिमाचलस्य ऊना-हमीरपुर-क्षेत्रं च आधुनिक-रेल-जालकेन (Network) सह योजयिष्यति।

बजट-आबण्टने वृद्धिः- सांसदेन अनुरागठाकुरेण स्पष्टं कृतं यत् केन्द्रसर्वकारेण पञ्जाबराज्ये रेल-संरचनायै बजट-आबण्टनं वर्ष २००९-१४ मध्ये प्रतिवर्षं २२५ कोटिरुप्यकाणां स्थाने वर्ष २०२५-२६ मध्ये ५,४२१ कोटिरुप्यकाणि कृतम्। इयं केन्द्रस्य प्रतिबद्धतां दर्शयति, तथापि राज्यसर्वकाराणां सहयोगः न प्राप्यते। सः हिमाचल-पञ्जाब-सर्वकारौ प्रार्थितवान् यत् भू-हस्तान्तरणं वन-स्वीकृतीः च प्राथमिकतायां स्थापयन्तु तथा च क्षतिपूर्ति-वितरणस्य (Compensation) बाधकान् दूरीकुर्वन्तु। सः केन्द्र-रेल-राज्यसर्वकाराणां प्रतिनिधिभिः सह एकस्य 'संयुक्त-निरीक्षण-तन्त्रस्य' (Joint Monitoring Mechanism) गठनस्य माङ्गमपि कृतवान्, यत् प्रति-पक्षं (fortnightly) प्रगति-समीक्षां कुर्यात्। सः अवदत् यत् हमीरपुर-ऊना-हिमालयीय-क्षेत्राणां जनानां कृते उत्तम-रेल-संपर्कः तस्य प्राथमिकता अस्ति।

सम्पातदिवसस्यावसरे दिक्साधन- पलभासाधनयोः प्रायोगिकमध्ययनम्

हिमसंस्कृतवार्ता: - डॉ. विजयकुमारः

20/3/2026 तमे दिनाङ्के महर्षिपाणिनिसंस्कृतवैदिकविश्वविद्यालयस्य ज्योतिर्विज्ञानविभाग-वास्तुविभाग-ज्योतिषविभागद्वारा माननीयकुलगुरोः प्रो. शिवशंकरमिश्रस्य मार्गदर्शनेन सम्पातदिवसे विश्वविद्यालयपरिसरे दिक्साधनपलभासाधनयोः प्रायोगिकमध्ययनम् कृतम्। विश्वविद्यालयस्य कुलगुरुः उक्तवान् ज्ञानस्य वैज्ञानिकस्वरूपं प्रायोगिकमेव। प्रायोगिकं शास्त्रं ज्योतिषमिति। ज्योतिषस्य प्रामाणिकता तेषामनुयोगेनैव सिद्धयति। प्रत्यक्षं ज्योतिषं शास्त्रं चन्द्रार्कौ यत्र साक्षिणौ अनेन प्रमाणेन सूर्यचन्द्रमसोः आधारिता गणना सर्वदा स्पष्टा भवति। पुनः पुनः परीक्षणैर्नैव सिद्धान्तानां परिपालनं जायते। अस्मात् प्रायोगिकाध्ययनात् अवगतं यत् उच्चयिन्याः या पलभा पञ्चाङ्गनिर्माणे प्रयुज्यते तद् सैद्धान्तिकरूपेण ५ अङ्गलाः ७ व्यङ्गलाश्च। मध्याह्ने १२:२७ वादने (विश्वविद्यालयपरिसरे)

शङ्कुच्छायाया आकलनं कृतम्। तदनुसारं गणितीयविधिना निर्णयं कृतं यत् उच्चयिन्याः पलभा उक्तप्रमाणेनैव सिद्धोऽस्ति अनेन स्पष्टं भवति यत् ज्योतिषशास्त्रस्य सैद्धान्तिकपक्षः अद्यापि प्रायोगिकरूपेण सिद्ध एव वर्तते। छात्राणां सक्रियसहयोगेन प्रायोगिकं कार्यं सम्पन्नं जातम्, छात्राः अक्षरज्ञानस्य व्यावहारिकप्रयोगं कृत्वा प्रत्यक्षानुभवं प्राप्तवन्तः। सायङ्काले पुनः दिक्साधनविधेः अपि प्रयोगः कृतः, यत्र छायायाः आधारेण दिक्निर्णयः कृतः। अस्योपक्रममाय कुलगुरुणा प्रो.शिवशङ्करमिश्रवर्येण शुभकामनाः प्रदत्ताः। अस्य प्रायोगिकस्य विशिष्टरूपेण निर्देशनं ज्योतिर्विज्ञानविभागाध्यक्षेण डॉ.शुभमशर्मामहोदयेन कृतम्। तत्रैव छात्रैस्सह मिलित्वा एतं प्रायोगिककार्यं सम्यक्तया साधितवन्तौ ज्योतिषविभागाध्याप्यः डॉ. रूपेशमिश्रमहोदयः तथा वास्तुविभागस्याचार्यः डॉ. विजयकुमारमहोदयः।

श्री भुवनेश्वरी सिद्धपीठे वासन्तीय नवरात्र- महोत्सवस्य भव्य आयोजनम्

हिमसंस्कृतवार्ता:- डॉ. नवीन ममगाई, पौडी गढवाल उत्तराखण्ड

पौडी जनपदस्य कोटविकासखण्डान्तर्गते वासन्तीय- नवरात्रस्य अस्मिन् परम्पनीते, श्रद्धा- भक्ति- समन्विते उत्सवे, श्रीभुवनेश्वरी सिद्धपीठस्य अलौकिकप्राङ्गणं तृतीयदिवसे भगवत्याः चन्द्रघण्टायाः दिव्यविग्रहेण देदीप्यमानम् अभवत्। वैदिक-मन्त्रोच्चारैः, षोडशोपचार-पूजया च निखिलं वातावरणं वैकुण्ठवत् पवित्रं सञ्जातम्। सुदूर- दिगन्तरेभ्यः समागताः भक्ताः जगज्जनन्याः पीयूष- वर्षिणीं दृष्टिं लब्ध्वा स्वकीयं जीवनं धन्यं कृतकृत्यं च मन्यन्ते।

कला-संस्कृति-परम्परायाः त्रिवेणी-सङ्गमः

सांस्कृतिक-कलायाः अनुपमायां शृङ्खलायां भजन- कीर्तनानां या पीयूषधारा प्रवाहिता, सा श्रोतॄणां मनसि आह्लादितवती। यत्र धारी कालिका मण्डली, शिवगौरा मण्डली, गौरी गणेश तथा च वैष्णो मण्डली इत्येताभिः स्वकीयैः भक्तिरस- प्लावितैः स्वैरे वातावरणं पावनं कृतम्। रा. इ. का. ओजली विद्यालयात् समागतानां छात्राणां मनमोहिका प्रस्तुतिः उपस्थितानां हृदयपटले चिरस्थायिनी अभवत्। अस्मिन् दिवसे प्रवेचन-प्रतियोगिता विशेष- आकर्षणस्य केन्द्रबिन्दुः आसीत्। आदित्येन श्रीकेदारेश्वरस्य अगाधमहिमा, मोहितेन श्रीरघुनाथस्य दिव्यचरित्रं स्वकीया ओजस्विन्या वाण्या, अलौकिक-अभिव्यक्त्या च जनसमूहं भावविभोरं कृतम्। अस्य भव्य- आयोजनस्य सूत्रधारः डॉ. नवीन ममगाई महोदयः स्वकीय- कुशल- प्रभावि- संचालनेन कार्यक्रमं नूतनामुद्यतां नीतवान्। प्रबन्धनसमित्याः निपुणनिर्देशनेन अयमुत्सवः निर्बाधं साफल्येन च प्रचलति। अस्मिन् पुनीते अवसरे दिग्म्बरजुयालवर्यः अध्यक्षः, प्रबन्धनसमितिः नवीनजुयालः अध्यक्षः स्थानीयसभा सतीशजुयालः, अनसूयाप्रसादः, बी. एल. नौटियालः, गोविन्द रावतः, शिवप्रसाद जुगराणः इत्यादयः गणमान्याः भक्ताश्च उपस्थिता आसन्।

"अन्नं वै प्राणाः" इति श्रुतिवचसा, समित्या प्रतिदिवसं वितरन् 'विशाल-महाप्रसादः' श्रद्धालूनां कृते श्रद्धायाः, तुष्टेः, प्रसादस्य च अनुपमं केन्द्रं वर्तते। भुवनेश्वरी-परिवारः समस्त-श्रद्धालूनां आगन्तुकानां च अस्मिन् अलौकिक-पावन-प्राङ्गणे हार्दिकं स्वागतं, वन्दनम्, अभिनन्दनं च व्याहरति।

संस्कृतं मधुरं सदा -१३

हिमसंस्कृतवार्ता
२३ असमप्रदेशीय
विज्ञानशिक्षकः, नारदोपाध्यायः

प्राचीनग्रन्थेषु पारमार्थिकं विषयं सहजतया बोधयितुं नानोपमाकथादिकं यथेष्टम् उपलभ्यते। ताः कथाः पठित्वा, श्रुत्वा च सामान्यजनाः अपि परमज्ञानिनः, भगवच्छरणापन्नाः च भवितुमर्हन्ति, यच्च मानवपरम्परायां दृश्यते। श्रीवामनभगवतः काचित् रुचिकरी कथा अत्र उपस्थापयितुं प्रयत्यते। श्रीमद्भगवतपुराणानुसारं यस्मिन् समये चन्द्रमाः श्रवणक्षत्रान्तर्गतः आसीत्, तद्दिनं भाद्रमासस्य शुक्लपक्षस्य द्वादशीतिथिः प्रवर्तमाना आसीत्, तस्मिन् समये हि अभिजिन्मुहूर्ते भगवतः वामनरूपेण अस्मिन् भूमितले प्राकट्यम् अभवत्। तत्समये सर्वे

ग्रहनक्षत्रयोगकरणादयः सर्वतः सुमङ्गलं सूचयन्तः आसन्। तत्समये विजयाद्वादशीतिथिः, एवं सूर्यः आकाशस्य मध्यभागे विराजमानः आसीत्। भगवतः अवतरणं सर्वदा शुभकाले हि भवति इति शास्त्रवचनम्। सत्ययुगे प्रह्लादस्य पौत्रः दैत्यराजः बलिः स्वर्गलोकं स्वाधीन्ये आनीतवान् आसीत्। तदा स्वर्गभ्रष्टाः समस्तदेवाः इन्द्रम् अग्रे कृत्वा भगवन्तं विष्णुम् उपसर्प्य च स्वविपत्तिं निवेदितवन्तः। श्रीभगवान् तान् आश्वासितवान् यत् अहं स्वयं देवमातुः अदित्याः गर्भतः उत्पन्नः भूत्वा भवतां स्वर्गराज्यं प्रत्यर्पयिष्यामि इति। भगवतः वचनमिदं विश्रुत्य सर्वे देवाः परमहर्षिताः जाताः, तद्दिनञ्च कदा

आगच्छेदिति प्रतीक्षमाणाः अवर्तन्तः। यदा बलिः अश्वमेधयज्ञं विधातुम् आरभत तदा वामनरूपः भगवान् बालब्रह्मचारिवेशत्वेन बलेः यज्ञशालां सम्प्राप्तवान्। तस्य तेजोमयस्वरूपम् वीक्ष्य अर्घ्यपाद्यासानादिभिः शोडशोपचारैः तं सम्पूजितवान्, चरणोदकञ्च गृहीतवान्। तदनन्तरं बलिः तस्य वन्दनं कृत्वा अकथयत्- हे ब्राह्मणकुमार! भवान् गौः, स्वर्णं, भूमिः, रथः, गजः इत्यादिषु यत्किमपि इच्छेत् तत् याचताम्, अहम् उदारमनसा भवते प्रदातुं सज्जोऽस्मीति। भगवान् उक्तवान्- हे दैत्येन्द्र! भवान् प्रह्लादवंशं जातोऽस्ति, एवं दातॄणां श्रेष्ठोऽस्ति, अतः अहं नाधिकं याचे, केवलां

त्रिपादमितां स्वल्पां भूमिं याचे इति। तच्छ्रुत्वा दैत्यराजः हसन् उक्तवान्- तर्हि भवान् यावत् इच्छेत् तावत् स्वीकुर्यादिति। दैत्यगुरु- शुक्राचार्यस्य निराकरणवचनमपि अश्रुत्वा सः भूमिदानसङ्कल्पं विधाय च त्रिपादमितां भूमिम् अददात्। परन्तु सः दानग्रहिता तु स्वयं भगवान् ननु? सः तेन त्रिपादमितव्याजेन पृथ्वीमात्रं किम्, अपि तु महर्लोकः, जनलोकः, तपलोकः, सत्यलोकः इत्यादिसमस्तजगद्धि वशीकृतवान्। अन्ते देवाः अपि स्वर्गराज्यं पुनः सम्प्राप्य परमसुखिनः अभवन् इति संक्षेपेण व्रतकथा इति, शुभम्।

चैत्रनवरात्रमहत्त्वम्(पर्वविशेषः)

भारतदेशः धर्मप्रधानं राष्ट्रम् अस्ति, यत्र विविधाः पर्वोत्सवाः वर्षपर्यन्तं उल्लासेन आचर्यन्ते। तेषु प्रमुखेषु उत्सवेषु चैत्रनवरात्रम् अत्यन्तं महत्त्वपूर्णं धार्मिकं च पर्व अस्ति। एषः उत्सवः वसन्तऋतौ चैत्रमासस्य शुक्लपक्षस्य प्रतिपत्तिथेः प्रारभ्य नवदिनपर्यन्तं सम्यक् आचर्यते। अस्य उत्सवस्य धार्मिकं, सांस्कृतिकं, आध्यात्मिकं च महत्त्वं अत्यधिकं दृश्यते। “नवरात्र” इति शब्दः “नव रात्रयः” इत्यर्थं बोधयति। एतस्मिन् काले भगवत्याः दुर्गायाः नवरूपाणां पूजनं क्रियते। एतेषु नवसु दिनेषु क्रमशः शैलपुत्री, ब्रह्मचारिणी, चन्द्रघण्टा, कूष्माण्डा, स्कन्दमाता, कात्यायनी, कालरात्रि, महागौरी, सिद्धिदात्री इत्येतानि नवदुर्गारूपाणि पूज्यन्ते। चैत्रनवरात्रम् नववर्षस्य अपि आरम्भं सूचयति। भारतीयपञ्चाङ्गानुसारं चैत्रमासः नववर्षस्य प्रथमः मासः अस्ति। अतः एषः उत्सवः न केवलं धार्मिकः, अपि तु नवीनजीवनस्य, नूतनप्रेरणायाः च प्रतीकः अस्ति। चैत्रनवरात्रस्य मुख्यं लक्ष्यं भगवत्याः दुर्गायाः आराधना अस्ति। हिन्दुधर्मे शक्तेः उपासनायाः विशिष्टस्थानम् अस्ति। शक्ति एव सृष्टेः मूलकारणम् इति मन्यते। अतः नवरात्रौ भगवत्याः उपासनां कृत्वा मनुष्यः आत्मशक्तिं। देवीमहात्म्ये वर्णितं यत्, असुराणां संहाराय भगवती

दुर्गा अवतीर्णा अभवत्। महिषासुरस्य वधेन देवी धर्मस्य विजयम् अधर्मस्य पराजयम् च स्थापितवती। अतः नवरात्रम् “सत्यस्य असत्यस्य उपरि विजयः” इति सिद्धान्तस्य प्रतीकः अस्ति। एतेषु दिनेषु उपवासः, जपः, ध्यानम्, हवनम्, कीर्तनम् च क्रियन्ते। उपवासः केवलं शरीरशुद्धये न, अपि तु मनःशुद्धये अपि महत्त्वपूर्णः अस्ति। यदा मनुष्यः इन्द्रियनिग्रहं करोति, तदा सः आध्यात्मिकमार्गं अग्रे गच्छति। चैत्रनवरात्रे आत्मचिन्तनस्य विशेषः अवसरः लभ्यते। एते नवदिनाः साधनायाः कालः इति मन्यते। योगशास्त्रे अपि एषः कालः ऊर्जा-संचयस्य, चक्रजागरणस्य च श्रेष्ठः समयः इति उक्तम् अस्ति। मनुष्यस्य जीवनं त्रिगुणात्मकं भवति—सत्त्व, रजस्, तमस्। नवरात्रस्य प्रथमत्रिषु दिनेषु तमोगुणस्य नाशः, मध्यमत्रिषु दिनेषु रजोगुणस्य शमनम्, अन्तिमत्रिषु दिनेषु सत्त्वगुणस्य विकासः क्रियते इति आध्यात्मिकव्याख्या अस्ति। एवं च नवरात्रम् केवलं बाह्यपूजां न, अपि तु आन्तरिकपरिवर्तनस्य साधनम् अस्ति। मनुष्यः स्वस्य दोषान् त्यक्त्वा सद्गुणान् आत्मसात् कर्तुं प्रेरितः भवति। भारतस्य विविधप्रदेशेषु चैत्रनवरात्रं भिन्नभिन्नरूपेण आचर्यते। कुत्रचित् स्थले “घटस्थापना” क्रियते, अन्यत्र “जागरणम्”, “रामलीला” च इत्यादीनां कार्यक्रमणाम् आयोजनम् भवति। विशेषतः उत्तरभारते एषः उत्सवः रामनवमीतिथौ समाप्तिं प्राप्नोति। अस्मिन् दिने भगवतः श्रीरामस्य जन्मदिनं भवति। गृहेषु मण्डपाः सज्जीकृताः भवन्ति, देवीमूर्तयः स्थाप्यन्ते, दीपाः प्रज्वलिताः भवन्ति भक्तिगीतानि च गीयन्ते। स्त्रियः विशेषरूपेण व्रतं कुर्वन्ति, कुमारीपूजनं च कुर्वन्ति। कुमारीपूजायाः माध्यमेन स्त्रीशक्तेः सम्मानं क्रियते। एवं नवरात्रं सामाजिकसामञ्जस्यं वर्धयति। परिवाराः, समाजः च एकत्र मिलित्वा एतत् उत्सवं आनन्देन आचरन्ति। चैत्रनवरात्रं वसन्तऋतौ भवति। एषः कालः ऋतुपरिवर्तनस्य समयः अस्ति। आयुर्वेदानुसारं एषु दिनेषु शरीरस्य शोधनम् आवश्यकं भवति। उपवासः, फलाहारः, सात्त्विकभोजनं च शरीरस्य शुद्धये सहायकं भवति। उपवासेन जठराग्निः सन्तुलितः भवति, विषाक्तपदार्थाः निष्कास्यन्ते, जनाः स्वास्थ्यलाभं कुर्वन्ति। अतः नवरात्रत्रतस्य वैज्ञानिकमहत्त्वम् अपि अस्ति। नवरात्रम् मनुष्यं सदाचारमार्गं प्रेरयति। अस्मिन्

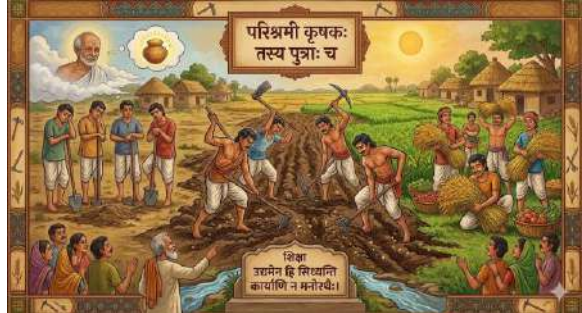
काले सत्यवादिता, दयालुता, संयमः, शुचिता च विशेषरूपेण अस्माभिः पालनीयानि भवन्ति। देवीपूजायाः माध्यमेन मनुष्यः अहंकारं त्यजति, नम्रतां च स्वीकरोति। एषु दिवसेषु वयं ईश्वरस्य सर्वशक्तिमान् अस्ति इत्यस्य विषये विशिष्टचिन्तनं कुर्मः। एषा भावना जीवने सन्तुलनं शान्तिं च आनयति। नवरात्रोत्सवे व्यवसाये अपि वृद्धिः दृश्यते। अस्मिन् अवसरे जनाः वस्त्राणि, पूजासामग्री, अलङ्काराणि, फलानि, मिष्ठानानि च अधिकाधिकानि क्रिणन्ति। अनेन लघुव्यवसायिनां, शिल्पकाराणां च जीविकोपार्जनं सुलभं भवति। समाजे उत्साहः, आनन्दः च वर्धते। जनेषु परस्परं सहयोगभावो वर्धते। अद्यतनयुगे यदा मनुष्यः मानसिकचिन्तनेन, अशान्त्या, स्पर्धया च पीडितः अस्ति, तदा नवरात्रम् आध्यात्मिकविश्रामस्य अवसरं यच्छति। एषः उत्सवः स्मारयति यत् जीवनं केवलं भौतिकसफलतायाः न, अपि तु मानसिकशान्तेः अपि आवश्यकतां वहति। नवरात्रस्य माध्यमेन पर्यावरणसंरक्षणस्य अपि सन्देशः वयं प्राप्नुमः। सारांशतः, चैत्रनवरात्रम् एकः विशिष्टः उत्सवः अस्ति। अस्य धार्मिकं, आध्यात्मिकं, सांस्कृतिकं, सामाजिकं, वैज्ञानिकं च महत्त्वं अत्यन्तं विशदं दृश्यते। एषः उत्सवः मनुष्यस्य जीवने सकारात्मकपरिवर्तनं जनयति, आत्मबलं वर्धयति, समाजे एकतायाः स्थापने सहयोगं ददाति। अतः अस्माभिः न केवलं परम्परानुसारं, अपि तु श्रद्धया, सम्यग्बोधेन च चैत्रनवरात्रम् आचरितव्यम्। एवं कृत्वा वयं भगवत्याः कृपां प्राप्नुयाम, जीवनं च सुखसमृद्धिभिः पूर्येम। सर्वेभ्यः चैत्रनवरात्रपर्वणः हार्दिकी शुभांशुः। अन्ते च -

**या श्रीः स्वयं सुकृतिनां भवनेष्वलक्ष्मीः
पापात्मनां कृतधियां हृदयेषु बुद्धिः।
श्रद्धा सतां कुलजनप्रभवस्य लज्जा
तां त्वां नताः स्म परिपालय देवि विश्वम्॥**

इत्यलम्।।

**डॉ विमलेश झा, डीएवी पब्लिक
स्कूल बरारी, भागलपुर, बिहार**

परिश्रमी कृषकः तस्य पुत्राः च

एकस्मिन् ग्रामे एकः वृद्धः कृषकः वसति स्म। सः अतीव परिश्रमी आसीत्। तस्य चत्वारः पुत्राः आसन्, किन्तु ते सर्वे अलसाः (आलसी) आसन्। वृद्धः कृषकः स्वपुत्राणां भविष्यं चिन्तयित्वा अतीव दुःखी भवति स्म। एकदा सः वृद्धः रुग्णः अभवत्। सः पुत्रान् आहूय अवदत्- “पुत्राः! मम अन्तिमकालः समीपः अस्ति। मम क्षेत्रे एकः गुप्तः निधिः (खजाना) अस्ति। मम मरणानन्तरं यूयं तं खनित्वा प्राप्नुत।” किञ्चित् कालानन्तरं वृद्धः मृतः। पितुः मरणानन्तरं धनलोभेन चत्वारः पुत्राः क्षेत्रं गत्वा सर्वत्र अखनन्। ते संपूर्णं क्षेत्रं खनितवन्तः, किन्तु कुत्रापि निधिं न प्राप्तवन्तः।

ते खिन्नाः अभवन्। तदा एकः बुद्धिमान् मित्रं तान् अवदत्- “यूयं क्षेत्रं तु खनितवन्तः, अधुना अत्र बीजानि वपन्तु।” ते तथा एव कृतवन्तः। तस्मिन् वर्षे अतीव सुन्दरा सस्यसम्पत्तिः (फसल) अभवत्। तां विक्रीय ते प्रचुरं धनं प्राप्तवन्तः। तदा ते अवगतवन्तः यत् परिश्रमः एव वास्तविकः निधिः अस्ति।

शिक्षा (Moral)
उद्यमेन हि सिध्यन्ति कार्याणि न मनोरथैः।
अर्थात्: कार्यं परिश्रम से ही सिद्ध होते हैं, केवल इच्छा करने से नहीं।

हास्यकणिका

१. वैद्यस्य महिमा (The Glory of the Doctor)

एकः वैद्यः मृतस्य जनस्य शवयात्रां पश्यन् हसति स्म। कश्चित् अपृच्छत्- “वैद्यराज! किमर्थं हससि?” वैद्यः अवदत्- “अहो! पश्य, यदा एषः मयि जीविते सति न आगतः, तदा इदानीं शिविकायां शयानः गच्छति। यदि मयि आगमिष्यत्, तर्हि अहं तस्य रोगं दूरीकुर्याम्, इदानीं तु यमराजः तस्य चिकित्सां करिष्यति।”

२. मूर्खस्य सेवकः (The Foolish Servant)

एकः स्वामी स्वसेवकं अवदत्- “हे रे सेवक! गच्छ, आपणात् घटं कुरु।” सेवकः आपणात् रिक्तं घटं आनयत्। तस्मिन् घटं न आसीत्। स्वामी क्रुद्धः भूत्वा अवदत्- “रे मूर्ख! घटेन विना अहं किं करिष्यामि? गच्छ, घटे दुग्धं पूरयित्वा आनय।” सेवकः पुनः आपणात् गत्वा घटे दुग्धं पूरयित्वा आनयत्। मार्गं सः अचिन्तयत्- “यदि घटे दुग्धं अस्ति, तर्हि दुग्धेन किं भविष्यति?” इति चिन्तयित्वा सः घटं भूमौ क्षिप्तवान्।